

Sygn. akt I CSK 203/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 lutego 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie z powództwa Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów przeciwko Bankowi (...) S.A. w W.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 2 lutego 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. akt VI ACa (...),

1) uchyla zaskarżony wyrok:

a) w pkt 1. I. w części, tj. w zakresie oddalenia powództwa odnośnie do uznania za niedozwolone i zakazania wykorzystywania w umowach z konsumentami postanowienia wzorca umowy o treści: "Za przedłużenie okresu kredytowania kredytu na kolejne 12-miesięczne okresy, Bank (...) pobiera z konta osobistego Kredytobiorcy opłatę przygotowawczą, która w dniu zawarcia umowy wynosi ... zł. Wysokość opłaty, o której mowa w ust. 8, może ulec podwyższeniu w przypadku: (...) 2) rozszerzenia lub ulepszenia funkcjonalności usług lub produktów

bankowych oferowanych w ramach zawartej z Kredytobiorcą umowy" i oddała apelację pozwanego w tej części,

b) w pkt 1.II. oraz w pkt 2,

2) obciąża pozwanego kosztami postępowania apelacyjnego oraz kasacyjnego, pozostawiając szczegółowe ich wyliczenie referendarzowi sądowemu w Sądzie Okręgowym w W.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 18 września 2014 r. uwzględnił powództwo Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów i uznał za niedozwolone oraz zakazał pozwanemu Bankowi (...) S.A. w W. (obecnie Bank (...) S.A. w W.) wykorzystywania w umowach z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści: „Za przedłużenie okresu kredytowania kredytu na kolejne 12 miesięczne okresy Bank (...) pobiera z konta osobistego Kredytobiorcy opłatę przygotowawczą, która w dniu zawarcia umowy wynosi... zł. Wysokość opłaty, o której mowa w ust. 8 może ulec podwyższeniu w przypadku: rozszerzenia lub ulepszenia funkcjonalności usług lub produktów bankowych oferowanych w ramach zawartej z Kredytobiorcą umowy”; „Kredytobiorca zobowiązany jest w okresie kredytowania do niezwłocznego informowania Banku (...) o: 1) utracie lub zmniejszeniu stałego dochodu”. Ponadto nakazał publikację wyroku oraz rozstrzygnął o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy przyjął za podstawę rozstrzygnięcia art. 385¹⁻³ k.c., odnoszące się do postanowień, stanowiących wzorzec umowy, jednostronnie i uprzednio przygotowanych przez pozwanego, o charakterze generalnym i abstrakcyjnym, nie uzgodnionych indywidualnie, sprzecznych z dobrymi obyczajami i rażąco naruszających interesy konsumenta, a postanowienia umowy nie dotyczyły sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych oświadczeń stron, w tym ceny lub wynagrodzenia. Według Sądu pierwszej instancji zakwestionowana klauzula umowna nie wskazywała ważnych przyczyn, dla których pozwany byłby jednostronnie uprawniony do dokonania zmiany wzorca, a tym samym również umowy zawartej z klientem. Jednakże koszt uzyskania kredytu jest jednym z

głównych elementów branych pod uwagę przez konsumentów przy wyborze oferty dotyczącej zawarcia umowy kredytowej. Jeżeli więc drogą jednostronnego oświadczenia banku powstaje obowiązek kredytobiorcy do zapłacenia kolejnej i to podwyższonej opłaty przygotowawczej ze względu na przedłużenie okresu kredytowania, to zmusza to kredytobiorcę do zaakceptowania tej opłaty, gdyż brak zgody spowoduje obowiązek spłaty całej kwoty zaciągniętego kredytu do zakończenia okresu kredytowania. Podobnie się sprawa ma odnośnie do dalszej części zakwestionowanej klauzuli, w której - według Sądu pierwszej instancji - sprzecznie z dobrymi obyczajami i rażąco naruszając interesy konsumenta, w nieprecyzyjny sposób i ponad miarę chroniąc interesy banku nakłada się na kredytobiorcę kolejny obowiązek informacyjny.

W wyniku apelacji wniesionej przez pozwany Bank, Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił powództwo, obciążając powoda kosztami postępowania. Uznał, że Sąd pierwszej instancji naruszył przepisy prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 w związku z art. 385³ pkt 10 i art. 385 § 2 k.c., co polegało na błędnym zastosowaniu wskazanych przepisów przez bezpodstawne uznanie, że postanowienia umowne, będące przedmiotem sporu, spełniają przesłanki klauzul niedozwolonych w rozumieniu tych przepisów. W uzasadnieniu zostało podkreślone, że Sąd Okręgowy dokonał prawidłowej wykładni stosownych przepisów kodeksu cywilnego, ale błędnie uznał, że mają one zastosowanie i przyjmując niedozwolony charakter zaskarżonych postanowień zakazał ich dalszego wykorzystywania przez stronę pozwaną. Według Sądu Apelacyjnego sporne postanowienia umowne nie zostały zbadane w ramach treści całego wzorca, stąd błędnie zostało uznane, że niezaakceptowanie zmiany wysokości opłaty przygotowawczej na kolejny okres kredytowania powoduje przedwczesne rozwiązanie umowy i obowiązek spłaty dotychczas wziętego kredytu, podczas gdy spłata z upływem 12-miesięcznego okresu, na jaki był udzielony kredyt stanowiła zwykły termin tej spłaty ustalony w umowie; odnowienie kredytu na dalszy okres było uznane w tej umowie za zawarcie nowej umowy i stąd opłata przygotowawcza jej dotycząca. Przedłużenie umowy kredytowej, czyli chęć zawarcia nowej umowy zależało od woli konsumenta, a zawiadomienie o zmianie opłaty przygotowawczej nie następowało w trakcie dotychczasowej umowy i nie zmieniało jej warunków. Z

tych względów Sąd Apelacyjny uznał, że nie została spełniona przesłanka rażącego naruszenia interesów konsumenta, a umowa nie była sprzeczna z dobrymi obyczajami, jak też nie spełniała przesłanki określonej w art. 385³ pkt 10 k.p.c., który to przepis nie miał w sprawie zastosowania.

Podobnie, za niespełniającą warunków prawnych postanowienia niedozwolonego w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. została uznana klauzula we wzorcu umownym, nakładająca obowiązek niezwłocznego informowania banku o utracie lub zmniejszeniu stałego dochodu. Kwestia ta wymaga tylko odnotowania, gdyż ta część wyroku Sądu drugiej instancji i oddalenie powództwa nie została zaskarżona.

W skardze kasacyjnej strona powodowa, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w części dotyczącej pkt 1.I., pkt 1.II oraz pkt 2 zarzuciła Sądowi naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 328 § 2 k.p.c. przez jego niezastosowanie, a także przepisów prawa materialnego, tj. art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 385 § 2 k.c. przez jego niezastosowanie i dokonanie błędnej oceny prawnej postanowień wzorca umowy, a w konsekwencji nie rozpatrzenia go jako postanowienia niedozwolonego; art. 60 w związku z art. 353¹ i art. 385¹ § 1 k.c. przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że bank w stosunkach z konsumentami może zawrzeć nową umowę w sposób dorozumiany (przez milczenie); art. 29 § 1 i 2 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (jedn. tekst Dz.U. z 2014 r., poz. 1497, dalej jako „u.k.k.”) przez jego niezastosowanie i przyjęcie możliwości zawarcia umowy przez bank z konsumentem drogą milczenia; art. 66 § 2 k.c. przez jego niezastosowanie i nie uznanie oferty banku jako niewiążącej w razie milczenia konsumenta; art. 68² k.c. przez jego zastosowanie w sytuacji kontrahenta banku, którym nie jest przedsiębiorca; art. 385³ pkt 10 k.c. przez jego niezastosowanie w sytuacji, gdy umowa zawierana na podstawie wzorca umownego kredytu odnawialnego ma charakter ciągły. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy wraz z zasądzeniem kosztów postępowania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona pozwana wniosła o jej oddalenie z zasądzeniem kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W toku rozpoznawania sprawy ustalone zostało jako bezsporne, że zakwestionowane postanowienia umowy między stronami dotyczą stosowanego przez pozwanego Bank wzorca umownego o udzielenie kredytu bankowego klientowi będącemu konsumentem. Wyjaśnione także zostało przez Sąd pierwszej instancji i przyjęte w zaskarżonym wyroku rozumienie pojęcia „dobrych obyczajów” oraz „interesów konsumenta” (z powołaniem się zwłaszcza na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2005 r., I CK 832/04, Prawo Bankowe 2006, nr 3), a także przywołano zawartą w art. 385³ k.c. przykładową listę niedozwolonych postanowień umownych, jako najczęściej spotykanych w praktyce. Podzielić należy stanowisko Sądu pierwszej instancji, który wskazując na uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2007 r., III SK 21/06 (OSNP 2008, nr 11-12, poz. 181) zakwestionował klauzulę umowną objętą zaskarżoną częścią wyroku Sądu Apelacyjnego, uznając, że spełniła ona przesłanki określone w art. 385³ pkt 10 k.c.i z tej przyczyny została uznana za niedozwoloną. Trafna jest idąca za tym argumentacja, że wniosek taki powstał na skutek nie wskazania ważnych powodów, które zgodnie z powołanym przepisem dawałyby możliwość pozwanemu Bankowi dokonania jednostronnej zmiany wzorca, a tym samym umowy zawartej z konsumentem (por. też wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 21 sierpnia 201 r., VI ACa 440/12, nie publ.).

Nie zostało z kolei zakwestionowane ustalenie w toku postępowania, że brak zgody klienta Banku na akceptowanie postanowień umowy według wzorca, w części dotyczącej podwyższenia opłaty przygotowawczej, zmusi go do natychmiastowej spłaty kredytu, a więc postawi go w sytuacji przymuszenia do zgody na proponowane sformułowanie zaskarżonej klauzuli. W tej sytuacji Sąd Okręgowy nie ma racji, że zgoda klienta Banku na postanowienia umowy (wzorca) pozwoli mu uniknąć wcześniejszej spłaty kredytu. Klient, zawierając umowę kredytu odnawialnego, z góry zakłada, że nie będzie musiał być gotowy do spłaty kwoty udzielonego kredytu wraz z upływem okresu, na jaki umowa została zawarta,

skoro jest przewidziana możliwość jej niejako automatycznego przedłużenia. Właśnie z tego względu, że przewiduje się w toku realizowania umowy możliwość jednostronnej jej zmiany, zachowanie pozwanego zostało poczytane za nieuczciwe i nielojalne wobec konsumenta, a tym samym sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Wprowadzanie nowych usług bankowych lub ulepszanie obecnych, o czym mowa w zakwestionowanej klauzuli umownej, wymaga zastanowienia się przez klienta, czy są mu takie ulepszenia i nowe usługi potrzebne, a więc opłata przygotowawcza z tym związana nie wynika z ważnych powodów, o których stanowi art. 385¹ pkt 10 k.c. Podzielić również należy wyrażoną w sprawie opinię, że koszt uzyskania kredytu jest jednym z głównych elementów branych pod uwagę przez kredytobiorców ubiegających się o kredyt bankowy, a więc podwyższenie tego kosztu przy przedłużaniu kredytu tym bardziej jest źle odbierane przez klientów.

W sprawie chodzi o umowę tzw. kredytu odnawialnego, bardzo rozpowszechnionego, którego założeniem jest przewidzenie w chwili zawierania umowy jej kontynuowanie poza okres podstawowy, a więc jak w rozpoznawanej sprawie na kolejne powtarzające się okresy, np. 12-miesięczne. Innymi słowy, konsument - a w sprawie chodzi o kredyt konsumencki - zawiera wprawdzie pierwszy raz umowę na okres 12 miesięcy, ale z przewidzeniem, że jeżeli nic nadzwyczajnego się nie wydarzy, zwłaszcza odnośnie do zdolności kredytowej kredytobiorcy, to zakłada jego przedłużenie (odnowienie) i przewiduje gotowość spłaty kredytu w okresie dłuższym; traktuje zatem czynności związane z przedłużeniem umowy (jej odnowieniem) jako raczej formalność, zwłaszcza jeśli w stanie majątkowym konsumenta - klienta banku nic istotnego na niekorzyść jego wypłacalności się nie zmieniło.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że zdecydowanie o nie odnowieniu umowy nie powoduje zmiany dotychczasowych warunków umownych, gdyż spłacić kredyt należy z ostatnim dniem 12-miesięcznego terminu, zaś akceptacja zmiany wysokości opłaty przygotowawczej dotyczy nowej umowy, tym mianem określając jej odnowienie. Jest to jednak tylko formalne podejście do umowy, ale nie wynikające z rzeczywistości, która dotyczy relacji banku z konsumentem. Umowa kredytu nazwanego odnawialnym ma charakter ciągły, mimo że formalnie z każdym

upływem 12-miesięcznego okresu wymaga przedłużenia. Gdyby miało być inaczej, to w ogóle nie byłyby potrzebne w umowie kredytowej postanowienia co do jej odnawiania, gdyż jak wadliwie przyjął Sąd drugiej instancji - odnowienie oznacza zawarcie nowej umowy. W skardze trafnie przytacza się argumenty wyprowadzane z postanowień umowy (wzorca), które wskazują na zamiar również po stronie banku, żeby umowa trwała dalej poza pierwszy okres jej obowiązywania, na co wskazuje słuszne oddzielenie samej umowy od zobowiązania stron polegającego na stałej (ciągłej) między nimi relacji wierzyciela z dłużnikiem. Z pism procesowych wynika, że pozwany Bank dopiero na potrzeby postępowania w niniejszej sprawie zaakcentował kwestię zawarcia nowej umowy na następny okres kredytowania, jakby oderwanej od umowy pierwotnej. Nie należy się z tym zgodzić.

Przechodząc do kwestii złożenia oświadczenia woli przez milczące zachowanie konsumenta, to podkreślić należy, że zasadą w stosunkach umownych między przedsiębiorcą a konsumentem jest wyraźny sposób składania oświadczeń woli przez konsumenta. Dorozumiane złożenie oświadczenia woli przez określone zachowanie się konsumenta, zwłaszcza w postaci jego milczenia może być uznane za oświadczenie woli tylko wtedy, gdy na to pozwala przepis prawa, strony się tak umówią, oraz gdy stosunek umowny przedsiębiorcy z konsumentem ma być kontynuowany na takich samych warunkach jak dotychczasowe, uzgodnione wcześniej między stronami, z zachowaniem ich równorzędności jako kontrahentów umowy. Taki wniosek wynika pośrednio z art. 385³ pkt 18 k.c. uznającego za klauzulę niedozwoloną postanowienie umowne dotyczące przedłużenia umowy zawartej na czas oznaczony z konsumentem, gdy nie ma on wystarczającego terminu na wypowiedzenie się (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2012 r., I CSK 657/11, nie publ.). W przepisach wyraźnie się stanowi, kiedy można uznać milczenie za oświadczenie woli. Nie można tego domniemywać ani co do zasady wprowadzać jednostronnym postanowieniem we wzorcu umownym, szczególnie wtedy gdy wzorzec ma postanowienia niekorzystne dla konsumenta, którym nie ma on jak się przeciwstawić w praktyce stosowania prawa. Skarżący podaje przykłady z prawa telekomunikacyjnego, ustawy o usługach płatniczych oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, w których zawarte są

specjalne przepisy przewidujące warunki prawne milczącego przyjęcia oferty, dotyczącej przedłużenia umowy lub zmiany jej dotychczasowej treści.

Nie można natomiast drogą wątpliwych postanowień umownych wprowadzać milczenia jako równoważnika pozytywnego oświadczenia woli, czyniąc z tego dorozumiany sposób zawarcia umowy przez takie przyjęcie oferty. Odnośnie do oświadczeń woli w ofertowym sposobie zawierania umów, tylko dla relacji między przedsiębiorcami i tylko wtedy, gdy to dotyczy stałych stosunków gospodarczych ustawowo zostało przewidziane milczenie jako równoważne oświadczeniu woli. Stanowiący o tym art. 68² k.c. został wprowadzony do kodeksu w 2003 r. z potrzeb gospodarczych, będąc nawiązaniem do wcześniej obowiązujących w k.c. przepisów dotyczących w przeszłości stosunków między jednostkami społecznymi.

Od sposobu oświadczenia woli (art. 60 k.c.) odróżnić należy formę czynności prawnych (art. 73 - 81 k.c.). Sposobem wyrażenia woli jest jej zaprezentowanie wyraźne lub dorozumiane w akceptowanym zachowaniu składającego oświadczenie (*per facta concludentia*). Formą jest uzewnętrznienie oświadczenia przez jego wypowiedzenie ustne lub pisemne (zwykłe, kwalifikowane przez sposób podpisania, opatrzenie datą pewną, ze wskazaniem skutków niedochowania tej formy), sporządzenie aktu notarialnego, a od nowelizacji k.c. obowiązującej od dnia 8 września 2016 r. - także jako dokument w rozumieniu art. 77³ k.c. i forma elektroniczna oświadczenia woli (art. 78¹ § 1 k.c.).

W wypadku umów o kredyt konsumencki jest mowa nie o sposobie, ale właśnie o formie oświadczenia woli i zgodnie z art. 29 u.k.k. podstawową formą jest posłużenie się pismem, przy czym kredytodawca lub jego przedstawiciel powinien udostępnić konsumentowi treść umowy w postaci dokumentu (a więc obecnie według art. 77³ k.c.). Inaczej przy tym należy rozumieć zawarcie nowej umowy kredytowej z konsumentem, które wymaga zachowania wskazanego sposobu i formy czynności prawnej, a inaczej kontynuowanie tej umowy na dotychczasowych warunkach. Jeżeli umowa została zawarta między bankiem i konsumentem na piśmie, to jej kontynuacja nie powoduje potrzeby formalizowania sposobu wyrażenia woli stron, wymagając aby była wyraźna i miała formę pisemną. W umowie odnawialnej chodzi o potwierdzenie woli dalszego pozostawiania

w stosunku umownym o tej samej treści, co dotychczasowa, znana stronom i przez nie przyjęta. Może to przybrać postać oświadczenia woli przez milczenie konsumenta, co znacznie upraszcza realizację umowy w założeniu mającej charakter ciągły. Nie można tego jednak aprobować wtedy, gdy kontrahent konsumenta (bank - przedsiębiorca) zamieszcza we wzorcu umownym i w umowie postanowienia pozwalające na jednostronną zmianę treści tej umowy. To zmienia charakter stosunku prawnego i objawia zamiar banku zawarcia nowej umowy o nowej treści, nie stanowi zatem umowy kredytu odnawialnego, o jakim była mowa w rozpoznawanej sprawie, wymagając wyraźnego oświadczenia woli konsumenta i zachowania formy pisemnej, zgodnie z art. 29 u.k.k. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1970 r., III PRN 96/69, OSNCP 1970, nr 9, poz. 161 oraz z dnia 28 maja 1998 r., III CKN 531/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 13; uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992, nr 1, poz. 1).

W tym stanie rzeczy należało na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. orzec jak w sentencji, rozstrzygając o kosztach postępowania na podstawie art. 98 i art. 108 § 1 w związku z art. 391 §1 i art. 398²¹ k.p.c.

ju

r.g.